

КМЕТИК-ПОДУБІНСЬКА Х. І.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри інтелектуальної
власності, інформаційного
та корпоративного права
(Львівський національний університет
імені Івана Франка)
Стаття поширюється на умовах
ліцензії CC BY 4.0

УДК 347.211

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.4.1.13>

БАЗИ ДАНИХ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ПРАВОМ ЄС

Стаття присвячена дослідженню баз даних як об'єктів правової охорони за законодавством України та правом ЄС.

Автором акцентовано на значній інтелектуальній та комерційній цінності баз даних в сучасному інформаційному суспільстві, що, у свою чергу, вимагає належного правового захисту. Тому метою дослідження визначено аналіз бази даних як об'єкта правової охорони в контексті особливостей правового регулювання відносин, які виникають у зв'язку із створенням та здійсненням прав на базу даних.

Оптимальною методологічною основою для дослідження є комплекс філософсько-світоглядних підходів до вивчення баз даних, загальнонаукових та спеціально юридичних методів. У дослідженні використано методи аналізу, синтезу, дедукції, індукції, структурно-функціональний, термінологічний, герменевтико-правовий та порівняльно-правовий методи.

У статті проаналізовано поняття та властивості баз даних як об'єктів правової охорони. Автором розглянуто оригінальні та неоригінальні бази даних як об'єкти охорони авторським правом та правом особливого роду (*sui generis*). На основі аналізу законодавства та позицій науковців з'ясовано поняття та змістовні риси оригінальних та неоригінальних баз даних. У статті досліджено авторсько-правові критерії охороноздатності оригінальних баз даних та критерій надання правової охорони неоригінальним базам даних правом особливого роду (*sui generis*).

Автором зроблено висновок про закріплення нормами європейського та українського законодавства основ правового регулювання баз даних в межах двох правових режимів – як об'єктів авторського права та об'єктів права особливого роду (*sui generis*). Авторсько-правова охорона оригінальних баз даних ґрунтується на визнанні їх об'єктом авторського права за умови відповідності критеріям охороноздатності (результат творчої діяльності/оригінальність та об'єктивна форма вираження). Правова охорона неоригінальних баз даних забезпечується правом особливого роду (*sui generis*), виходячи з наявності якісних та/чи кількісних інвестицій (зокрема, фінансових ресурсів, часу, зусиль чи енергії).

Ключові слова: інформаційне суспільство, інформація, доступ до інформації, база даних (компіляція даних), оригінальність бази даних, неоригінальна база даних, вміст бази даних, охороноздатність бази даних, право особливого роду (*sui generis*).

Kmetyk-Podubinska K. I. Databases As an Object of Legal Protection under the Legislation of Ukraine and EU Law

The article is devoted to the study of databases as objects of legal protection under the legislation of Ukraine and EU law.

The author emphasizes the significant intellectual and commercial value of databases in the modern information society, which, in turn, requires proper legal protection. Therefore, the purpose of the study is to analyze the database as an object of legal protection in the context of the features of legal regulation of relations that arise in connection with the creation and exercise of rights to the database.

The optimal methodological basis for the study is a complex of philosophical and ideological approaches to the study of databases, general scientific and specifically legal methods. The study uses the methods of analysis, synthesis, deduction, induction, structural-functional, terminological, hermeneutic-legal and comparative-legal methods.

The article analyzes the concept and properties of databases as objects of legal protection. The author considers original and non-original databases as objects of copyright protection and sui generis rights. Based on the analysis of the legislation and the positions of scientists, the concept and substantive features of original and non-original databases are clarified. The article examines the copyright criteria for the protectability of original databases and the criterion for providing legal protection to non-original databases by a special kind of right (sui generis).

The author concludes that the norms of European and Ukrainian legislation establish the foundations of legal regulation of databases within two legal regimes – as objects of copyright and objects of a special kind of right (sui generis). Copyright protection of original databases is based on their recognition as an object of copyright provided that they meet the criteria for protectability (result of creative activity/originality and objective form of expression). Legal protection of non-original databases is provided by a special kind of right (sui generis), based on the availability of qualitative and/or quantitative investments (in particular, financial resources, time, effort or energy).

Key words: *information society, information, access to information, database (data compilation), originality of the database, non-original database, database content, database protection, sui generis right.*

Вступ. У сучасному інформаційному суспільстві бази даних, які акумулюють величезний масив інформації у різних сферах, мають значну інтелектуальну та комерційну цінність.

Широке використання цифрових та інформаційних технологій спростило і зробило економічно вигідними процеси збирання, зберігання, керування та надання величезних обсягів різноманітних даних. Постійно зростаючі електронні бази даних стали певними будівельними блоками знань. Відтак, у результаті розширення цифрового інформаційного впливу загальний ландшафт світової індустрії баз даних значно змінився. І хоча бази даних можуть бути в різних форматах, зростання кількості та обсягів баз даних в електронному форматі, як окремих продуктів на носіях, так і онлайн-продуктів та послуг, збільшило потребу в їхньому правовому захисті і, зрештою, в урегулюванні означених відносин в цілому.

Проблематика правової охорони баз даних досліджувалася в публікаціях таких вітчизняних та зарубіжних науковців як Г. Ф. Абру, Г. С. де Альмейда, В. О. Артемчук, О. П. Войтович, О. В. Голікова, В. С. Дроб'язко, Т. В. Заїкіна, І. С. Зинов'єва, Ю. М. Капіца, К. Кобольдт, Л. Т. Комзюк, І. М. Маліновська, І. С. Микитюк, Л. В. Перевалова, А. Петренко, Л. Л. Тарасенко, О. С. Яворська, О. І. Яременко, Н. Є. Яркіна та інші. Науковцями досліджувалися питання ознак, специфіки доступу, системи захисту інформації в базах даних та самих баз даних. Бази даних були предметом дослідження не лише в правовому аспектах, але також з точки зору їх технологічної сутності в контексті інформаційних технологій. Водночас, незважаючи на досить чисельні та змістовні наукові напрацювання з цих питань, окремі аспекти баз даних як об'єктів правової охорони у сучасних умовах цифрових трансформацій все ще потребують більш ґрунтовного дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз бази даних як об'єкта правової охорони в контексті особливостей правового регулювання відносин, які виникають у зв'язку із створенням та здійсненням прав на базу даних.

Результати дослідження. За твердженнями зарубіжних дослідників, «ми зараз живемо не лише в інформаційному суспільстві, а й в онлайн- та взаємопов'язаному інформаційному суспільстві; ручний пошук інформації є «вкрай неефективним аж до того, що цілого людського життя було б недостатньо для її аналізу, не кажучи вже про сортування чи впорядкування». Тому не дивно, що лише у 2019 році «економіка даних» перевищила оціночну суму в 400 мільярдів євро для 27 держав-членів Європейського Союзу разом зі Сполученим Королівством, все ще демонструючи чітку тенденцію до зростання [2, с. 2]. За цих умов доступ до інформації та використання баз даних становлять особливу цінність для сучасного суспільства.

Енциклопедія сучасної України визначає базу даних як комп'ютеризовану сукупність спеціально організованих для використання взаємопов'язаних даних, що відображають той чи інший фрагмент реальної дійсності – предметну область [1].

У зарубіжних наукових джерелах бази даних пропонується розглядати в різних аспектах – «з тразакційної точки зору, з точки зору набору гарантій, які вона пропонує, з точки зору атомарності, узгодженості, ізоляції та довговічності». Ця група характеристик в інформатиці описується аббревіатурою ACID (Atomicity, Consistency, Isolation and Durability – атомарність, узгодженість, ізоляція та довговічність) [2, с. 5].

Для характеристики бази даних у вітчизняній науковій літературі також наводяться основні її властивості. Такими властивостями, на думку науковців, є (1) формування бази даних таким чином, що зібрані дані централізовано зберігаються й модифікуються у вигляді, доступному всім фахівцям або системам програмування, (2) типи об'єктів, склад їхніх характеристик, зв'язки між об'єктами предметної області, відображені у базах даних, визначаються потребами користувачів, (3) особливості організації бази даних забезпечують використання тих самих даних у різноманітних додатках, дають змогу вирішувати завдання планування, дослідження і управління, (4) зведення базою даних до мінімуму повторення, застосовуючи дублювання лише для прискорення доступу до даних або для забезпечення відновлення зруйнованої бази даних [3].

Основною ознакою баз даних визначається незалежність даних від особливостей прикладних програм, котрі їх використовують, а також можливість створення цих програм у такій формі, що зміна особливостей збереження, логічної структури чи значення даних не вимагає зміни програм їх опрацювання. Важливою ознакою баз даних, на думку дослідників, є також можливість зміни фізичних особливостей зберігання даних без зміни їхньої логічної структури [3].

Нормативне визначення поняття бази даних міститься в Законі України «Про авторське право і суміжні права». Згідно пункту 4 статті 1 цього закону базою даних (компіляцією даних) є «сукупність творів, даних або будь-якої іншої інформації у довільній формі, що розташовані у систематизованому або упорядкованому вигляді, що можуть бути доступні за допомогою спеціальної пошукової системи та/або на основі електронних засобів (комп'ютера) чи інших засобів» [10].

Як зазначає у своєму дослідженні бази даних Л. Л. Тарасенко, наведене законодавче визначення є «доволі інформативним та вказує на основні ознаки бази даних як об'єкта, у тому числі і об'єкта авторського права» [11, с. 213–219].

До ознак бази даних, на думку науковця, слід віднести її наступні характеристики: 1) становить собою сукупність творів, даних або будь-якої іншої інформації; 2) ці твори, дані та/або інформація містяться у довільній формі; 3) така сукупність є певною систематизацією творів, даних, інформації або їх упорядкування; 4) наявність спеціальної пошукової системи для забезпечення доступу до творів, даних, інформації (яка може функціонувати у тому числі, але не виключно на основі електронних засобів); 5) становить переважно цифровий об'єкт. Остання ознака характеризує базу даних як об'єкт, який створюється і існує виключно у цифровій (електронній) формі. І оскільки станом на сьогодні збір інформації у бази даних здебільшого цифровізовано, Л. Л. Тарасенко акцентує, що в цьому сенсі йдеться не про оцифрування, а власне про створення баз даних одразу у цифровій формі [11, с. 213–219].

У межах європейського простору нормативне розуміння баз даних наводиться в Директиві 96/9/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про правовий захист баз даних» від 11 березня 1996 року.

Відповідно до статті 1 Директиви «база даних» означає зібрання незалежних творів, даних чи інших матеріалів, які систематично чи методично упорядковані і доступні індивідуально за допомогою електронних та інших засобів [5].

Директива 96/9/ЄС встановлює «дворівневу систему захисту»: бази даних повинні бути захищені авторським правом або, якщо збірка даних не є «інтелектуальним творінням», вона має бути захищена згідно з правилом *sui generis*, яке надає захист від недобросовісного вилучення [1].

Залежно від наявності творчого внеску для створення бази даних у науковій літературі прийнято розрізняти «оригінальні» та «неоригінальні» бази даних, або «творчі» і «нетворчі» бази даних [4, с. 84–91]. Окремими дослідниками також пропонується нова кваліфікація баз даних – «краудсорсингові» бази даних, які «наповнюються колективним внеском третіх сторін, на вільно доступному для громадськості вебсайті» [2, с. 17].

Глава II Директиви 96/9/ЄС містить норми, якими забезпечується авторсько-правова охорона оригінальних баз даних. Визначаючи об'єкт захисту, положення Директиви закріплюють, що «бази даних, які через підбір чи упорядкування їхнього вмісту є власним інтелектуальним творінням автора, захищаються як такі авторським правом». Жодні інші критерії для визначення того, чи підлягають вони такому захисту, не застосовуються. Важливо зауважити, що захист авторського права на бази даних, який передбачається нею, не поширюється на їхній вміст і не перешкоджає жодним іншим правам, які існують стосовно самого вмісту [5].

Схожі положення містить також Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право. Сфера захисту компіляції даних (баз даних) відповідно до статті 5 цього Договору, включаючи статтю 2, співпадає також зі статтею 2 Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів та положеннями Угоди TRIPS [6].

Окремою нормою право на бази даних (компіляції даних) закріплюється в статті 21 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Зокрема, «бази даних (компіляції даних) охороняються авторським правом, якщо вони за добором та/або упорядкуванням їх складових частин є результатом творчої діяльності» [10].

Твором, відповідно до статті 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» є оригінальне інтелектуальне творіння автора чи співавторів. Тому необхідною умовою надання базам даних правової охорони авторським правом є їх оригінальність як ознака (критерій), що «характеризує твір як результат власної інтелектуальної творчої діяльності автора та відображає творчі рішення, прийняті автором під час створення твору» [10].

Серед авторсько-правових критеріїв охороноздатності баз даних в літературі виокремлюють загальні і спеціальні критерії.

До загальних критеріїв відносять (1) творчий характер процесу створення бази даних та (2) об'єктивну форму існування бази даних. Спеціальними (додатковими) критеріями визначаються (1) якісна новизна об'єкта, що проявляється у новизні змісту, отриманій творчим, розумовим відбором елементів (формування нової сукупності) чи творчою обробкою наявного матеріалу, незалежно від механізму його отримання, якісно новій системі організації даних, а також (2) відсутність порушення авторських прав на твори, належні до бази даних як складові частини [9, с. 126–132].

Враховуючи вищенаведене, режим авторсько-правової охорони може бути недоступним для певних баз даних, залежно від рівня їх оригінальності, необхідного згідно із законодавством про авторське право конкретної юрисдикції, навіть якщо для створення такої бази даних було зроблено значні інвестиції. Тому бази даних, які, хоч і містять вичерпну інформацію, але без чіткого відбору (наприклад, в алфавітному або числовому порядку), можуть не бути захищені авторським правом.

Сучасна індустрія баз даних у всьому світі постійно вимагає захисту баз даних, які не відповідають критеріям авторського права, за допомогою особливої системи. Тому, поряд з авторсько-правовою охороною баз даних, європейське і вітчизняне законодавство закріплює механізми правової охорони неоригінальних баз даних.

Відповідно до положень Директиви 96/9/ЄС, окрім намагання захистити авторське право на оригінальний підбір та впорядкування вмісту бази даних, Директива має на меті захистити становище розробників баз даних від незаконного присвоєння результатів фінансового та професійного інвестування в отримання та збирання вмісту шляхом захисту всієї бази даних чи її значних частин від певних дій користувача та конкурента [5].

Метою особливого права є забезпечення захисту будь-якої інвестиції в отримання, перевірку чи представлення вмісту бази даних на обмежений час дії цього права, а також надання можливості розробнику бази даних перешкоджати несанкціонованому витягненню чи повторному використанню всього вмісту такої бази даних або його значної частини [5]. У такий спосіб Директива надає неоригінальним базам даних особливе право в контексті їх правової охорони.

Слід зазначити, що ані Директива 96/9/ЄС, ані Закон України «Про авторське право і суміжні права» окремо не надають визначення поняття «неоригінальна база даних», але містять положення, які дозволяють розкрити його зміст.

Директива 96/9/ЄС містить вказівку на таку ознаку неоригінальної бази даних як наявність якісних та/чи кількісних інвестицій. Критерій якісних чи/або кількісних інвестицій сформульовано в пункті 40 преамбули Директиви, зокрема, така інвестиція може полягати у використанні фінансових ресурсів та/чи витрачання часу, зусиль і енергії [5].

Ознаками неоригінальних баз даних є (1) наявність якісних та/чи кількісних інвестицій в створення бази даних, (2) відсутність індивідуальної творчої праці у створенні бази даних, (3) мета створення бази даних – задоволення потреб в отриманні інформації, (4) придатність бази даних до застосування. Відтак, неоригінальна база даних становить собою системою відомостей/даних, сформовану нетворчою працею для практичного застосування, та має ознаки кількісних та/або якісних інвестицій.

Виходячи з тлумачення терміну «оригінальність», неоригінальною можна вважати базу, яка не є результатом інтелектуальної творчої діяльності автора та не відображає творчі рішення, прийняті ним під час її створення.

Критерієм надання охорони є суттєві кількісні та якісні інвестиції в одержання, перевірку або представлення змісту бази даних. Як зазначають науковці, в рамках особливого права «розміщення фінансових ресурсів і/або витрати часу, зусиль та енергії» замінює критерій оригінальність, який є в авторському праві. Отже, просто зібраної в одному місці інформації цілком достатньо для того, щоб надати базі даних характер монополії в рамках інтелектуальної власності [8, с. 275].

Положення Глави III Директиви 96/9/ЄС закріплюють особливі права розробників відповідних баз даних. І, незважаючи на відсутність в Директиві конкретного вживання терміну «*suī generis*» чи «право особливого роду» (як це міститься в Законі України «Про авторське право і суміжні права»), зазначені норми за своєю суттю закріплюють відповідне право. «Нетворчі» бази даних захищаються правом *suī generis* (створюються за традиційними способами організації даних, алфавітом, простим переліком позицій тощо) [4, с. 84–91].

Директива 96/9/ЄС закладає ключові положення охорони прав на неоригінальні бази даних, визначаючи об'єкт захисту, суб'єктів та їх права і обов'язки, винятки з особливого права, а також окреслюючи строки чинності відповідного права.

Зазначені норми відображені в чинному законодавстві України. Зокрема, стаття 21 Закону України «Про авторське право і суміжні права» закріплює положення, згідно якого «виробнику бази даних, крім бази, створеної для систематизації даних, що є публічною інформацією відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації», який зробив якісно та/або кількісно значний внесок в отримання, перевірку чи подання вмісту бази даних, для запобігання вилученню та/або повторному використанню – будь-якому наданню

невизначеному колу осіб повного вмісту бази даних або значної її частини у якісному чи кількісному вимірі, на таку базу даних надається право особливого роду (*sui generis*). Це право здійснюється незалежно від того, чи підлягає відповідна база даних або її вміст охороні авторським правом або іншими правами [10].

Висновки. Визначаючи бази даних важливим знаряддям розвитку інформаційного суспільства, європейське та українське законодавство закріплює основи їх правового регулювання в межах двох правових режимів – як об'єктів авторського права та об'єктів права особливого роду (*sui generis*).

Авторсько-правова охорона оригінальних баз даних ґрунтується на визнанні їх самостійним об'єктом авторського права за умови відповідності критеріям охороноздатності (як результат творчої діяльності/оригінальність та об'єктивна форма вираження).

Правова охорона неоригінальних баз даних забезпечується правом особливого роду (*sui generis*), виходячи з наявності якісних та/чи кількісних інвестицій (зокрема, використання фінансових ресурсів та/чи витрачання часу, зусиль і енергії).

Наявність двох правових режимів захисту дозволяє максимально охопити різні за рівнем оригінальності бази даних та забезпечити їм усім належну правову охорону залежно від наявності творчого внеску для створення кожної з них.

Список використаних джерел:

1. Christian Koboldt. The EU-Directive on the Legal Protection of Databases and the Incentives to Update: An Economic Analysis. CSLE Discussion Paper, № 96-03. 1996. 18 p. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/23051/1/9603data.pdf>
2. Gonçalo Simões de Almeida, Gonçalo Faria Abreu. Crowdsourced Databases and Sui generis Rights. Cornell University. 2021. 21 p. URL: <https://arxiv.org/pdf/2108.04727>
3. Андон П. І. База даних. Енциклопедія Сучасної України / редкол. І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2003. Т. 2. URL: <https://esu.com.ua/article-38829>
4. Голікова О. В., Заїкіна Т. В. Особливості баз даних як об'єктів авторського права. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*, 2022, 2 (20). С. 84–91. URL: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-2\(20\)-84-91](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-2(20)-84-91)
5. Директива 96/9/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про правовий захист баз даних» від 11.03.1996 № 96/9/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_241#Text
6. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право від 20.12.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_770#Text
7. Кметик-Подубінська Х.І. Sui generis як особливе право розробників за Директивою 96/9/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про правовий захист баз даних. Матеріали Восьмої всеукраїнської науково-практичної конференції. *Актуальні проблеми інтелектуального, інформаційного, IT та Інтернет права*. Львів. 2024. С. 81–85.
8. Перевалова Л. В. Правовий захист баз даних в умовах розвитку інформаційного суспільства в Україні. НТУ «ХПІ». 2015. URL: <https://core.ac.uk/reader/50588229>
9. Петренко А. Ознаки бази даних як об'єкта авторського права. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. № 6/2018. С. 126–132.
10. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>
11. Тарасенко Л. Л. База даних: правова природа за законодавством України та правом ЄС. *Науковий вісник УжНУ*, 2024. С. 213–219.
12. Яворська О. С. Охорона прав на бази даних. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. № 72. 2021. С. 55–63.

Дата першого надходження рукопису до видання: 17.07.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 19.08.2025

Дата публікації: 26.09.2025

